

הקורונה פגעה בחלומות הגז הטבעי במזרח הים התיכון

גבריאל מיטשל*

המאמר [התפרסם באתר הארץ](#) ב-18 ביוני 2020

ראש ממשלת יוון ונשיא קפריסין יקיימו החודש, בנפרד, ביקורים בישראל על מנת לדון עם ראש הממשלה נתניהו בחידוש קשרי התיירות בין המדינות ובהתפתחויות אזוריות שקשורות למצבורי הגז הטבעי בים התיכון. אלו הם שני תחומים שהושפעו באופן דרמטי ממשבר הקורונה.

תגליות הגז הטבעי במזרח אגן הים התיכון הוביל לעשייה מדינית משמעותית מהלך העשור האחרון. בתקווה למקסם את עושרו של הים, ממשלות באזור ניסו לקדם פרויקטים שאפתניים [להובלת גז טבעי לאירופה באמצעות צינורות תת-ימיים](#). בראשית 2019, הן גם יצרו, בעידוד אמריקאי, מסגרת ראשונית לשיתוף פעולה אזורי – פורום הגז של מזרח הים התיכון (EMGF), בו חברות מצרים, קפריסין, יוון, ישראל, איטליה, ירדן והרשות הפלסטינית. ואולם, הקורונה עצרה את התנופה. השפעתה על שוק האנרגיה העולמי גנזה את הסיכויים שמדינות האזור יפיקו בקרוב רווחים משמעותיים מיצוא גז, והובילה לחשיבה מחודשת אודות השימוש העתידי במצבורי הגז.

האכזבה שניכרת מכך במדינות האזור, בולטת אולי יותר מכל בישראל. בהעדר משאבי טבע אחרים, ישראל ראתה בשדות הגז תמר ולוויתן (שהתגלו לפני כעשור) פוטנציאל רב. ממשלת נתניהו סברה כי יצוא הגז יספק לישראל יתרון אסטרטגי משמעותי, וקידמה בנחישות שותפויות עם יוון וקפריסין, כמו גם עסקות יצוא עם ירדן ומצרים. שר האנרגיה שטייניץ קידם בשנים האחרונות פרויקט להנחת צינור תת-ימי לאורך 1,900 ק"מ להובלת גז מישראל דרך יוון וקפריסין לאיטליה.

אולם, הפרויקט היה פגום מיסודו. הוא עורר שאלות גאופוליטיות וטכניות מטרידות, ונתפס בעיקר כמיזם פוליטי משותף לישראל, קפריסין ויוון. מרבית המומחים שללו את היתכנות הצינור התת-ימי נוכח עלותו המשוערת (כ-7 מיליארד דולר). קריסת מחירי הנפט בעקבות הקורונה קברה את רעיון הצינור והעמידה את ישראל בפני בעיה. ישראל מחויבת חוזית לבעלי שדות תמר ולוויתן ומשלמת עבור הגז שהם מפיקים פי שלושה מהמחיר העולמי הממוצע. פער המחירים הוא כה עצום עד כי חברת החשמל [קונה גז נזלי מיובא](#) במחצית המחיר. אין פלא שבפתח כהונתו השנייה כשר האנרגיה, [הצהיר שטייניץ](#) כי ישראל תאיץ הקמת תשתית להפקת אנרגיה סולרית.

ישראל אינה בודדה במערכה. גם יוון וקפריסין מוטרדות מאובדן הרלבנטיות של פרויקט צינור הגז לאירופה, בו הן שותפות. קפריסין קיוותה לחבר את תגליות הגז הצנועות שבשטחה לצינור, ויוון ייחלה לשמש תחנת מעבר של גז לאירופה. בתחילת מאי, חברת ENI האיטלקית וחברת אקסון מוביל הכריזו כי הן עוצרות למשך שנה את קידוחי הגז במים הקפריסאיים, ואין כל ודאות שמקץ שנה הן יחזרו לקדוח באזור, ובאותה מידת התלהבות כבעבר. האפשרויות האחרות ליצוא גז, זולת הצינור, יקרות גם הן.

ירדן ומצרים, שתיהן יבואניות של גז ישראלי, מתמודדות עם תהיות דומות. הסכם האנרגיה בין ירדן לישראל (ליבוא 45 מיליארד מטרים מעוקבים של גז טבעי בשווי כ-10 מיליארד דולר על פני 15 שנה) זוכה לקיתונות של [ביקורת בירדן](#), שם רואים בו עדות לנורמליזציה עם ישראל שמצטיירת כתוקפנית וכובשת. נוכח השפל ההיסטורי במחירי הגז בעולם, בירדן יש לחץ לאתר תחליפים יותר זולים. במידה שישראל אכן תבצע סיפוח חלקי בגדה המערבית, ירדן עלולה להקריב את עסקת הגז כאקט סמלי של ביקורת, חרף העובדה שהסיבות

* גבריאל מיטשל הוא עמית מדיניות במכון מיתוים ודוקטורנט ליחסים בין-לאומיים באוניברסיטת וירג'יניה טק שבארה"ב. המאמר [התפרסם לראשונה](#) באנגלית, בגרסה מורחבת, באתר War on the Rocks.

האמתיות לכך הן כלכליות במהותן. ירדן תוכל לסמוך על כך שארה"ב, [שנתנה ערבויות לעסקה](#), תכסה את חובותיה לישראל.

מצרים קיוותה כי תגליות הגז במימיה יהפכו אותה למרכז אנרגיה אזורי שבו יונזל הגז מישראל וקפריסין במתקנים ייעודיים באידקו ודמיאט, ומשם ישונע לאירופה. כיום, היא [מתקשה למצוא קונים](#) לגז שהיא מפיקה והפעילות באחד ממתקני הגז הנוזלי שבשטחה הוקפאה. השוק המצרי אמנם מגוון דיו כדי לקלוט כמות מסוימת של גז מישראל, אולם זה אינו ההסדר ארוך הטווח שאותו חזו שתי המדינות אך לפני 16 חודש, כשחתמו על ההסכם.

לבנון, השקועה בחובות עתק, התבשרה לצערה בסוף אפריל כי [קידוחים ראשוניים](#) לא איתרו שדה גז משמעותי במימיה. בה בעת, תורכיה ממשיכה לשגר [ספינות קידוח לחיפוש גז](#) במזרח הים התיכון, אם כי מטרתה פוליטית יותר ממסחרית, אחרי שלא שותפה בפורום הגז האזורי, ולנוכח העדר פתרון באופק בסוגיית קפריסין. המעורבות של תורכיה במלחמת האזרחים בלוב נובעת בחלקה מרצונה [לפרוץ את המחסום](#) שלדעתה העמידו שכניה נגדה.

תמונת האנרגיה במזרח הים התיכון היא אם כן עגומה. המחיר הנמוך של הגז הנוזלי עלול להתקבע לטווח ארוך. פרויקטים בינלאומיים הזקוקים לתשתית יקרה יתקשו להתחרות עם ספקי גז נוזלי קיימים ועם תעשייה מתפתחת של אנרגיה חלופית. ואולם, ייתכן שמשבר הקורונה דווקא הציל את מדינות האזור מהשקעות קצרות ראי בתחום האנרגיה, בו לא היו מצליחות לגרוף את הרווחים להם ציפו. הנגיף העניק לקובעי המדיניות במדינות האזור הזדמנות שנייה, נדירה, לבחון מחדש את התחזיות והנחות המוצא שלהם. כעת, יהיה עליהם לתעדף פיתוח שוק גז מקומי על פני קידום יצוא. עבור מדינות מזרח הים התיכון מדובר באתגר: יהיה עליהן לגוון את תשתיות האנרגיה והכלכלה על מנת להגביר שימוש בגז טבעי. הדבר רלוונטי במיוחד עבור מצרים, שם הצריכה המקומית תמשיך להאמיר בשל הריבוי הטבעי הגבוה.

במהלך העשור שחלף, הפכו ממצאי הגז הטבעי בים התיכון מקור לעימותים כמו גם תמריץ לשיתוף פעולה. עתה, משברור כי הגז לא יניב את הבוננזה הכלכלית הנכספת, ראוי שמדינות האזור ישימו בצד את המחלוקות שלהן בנושא ויפגינו מחויבות מחודשת לקידום מהלכים מדיניים ויישוב סכסוכים. ניתוק בין שאיפות מנוגדות בתחום האנרגיה – שמאבדות כעת מחשיבותן – לבין האינטרס המשותף ביצירת מרחב אזורי מתפקד ויציב במזרח הים התיכון, עשוי לייצר הזדמנויות לקדם פתרון למשברים אזוריים דוגמת מלחמת האזרחים הנמשכת בלוב והסכסוכים הימיים בין תורכיה ליוון.

לפורום הגז האזורי יכול להיות בכך תפקיד. הוא אמנם נועד במקור לעסוק בסוגיות הנוגעות לגז טבעי, אולם בעקבות משבר הקורונה ניתן יהיה להשתמש בו גם לקידום סוגיות אחרות, ובהן תיירות, הגנת הסביבה, בלימת מגפות, פיתוח מקורות אנרגיה חלופיים וביטחון. משבר הקורונה הראה עד כמה שכנים מתמודדים עם אתגרים משותפים, בלא קשר לגבולות ולטיב היחסים ביניהם. מדינות מזרח הים התיכון צריכות למצוא דרך לתמוך אלו באלו מול אתגרים שכאלו.

ארה"ב צריכה למלא תפקיד מרכזי בתהליך שכזה. היא מתווכת מועדפת בסכסוכים רבים באזור (במיוחד אלה הנוגעים למדינות נאט"ו), ובנוסף קיימת בווישינגטון תמיכה דו-מפלגתית נדירה – עוד מימי ממשל אובמה וגם תחת ממשל טראמפ – בפיתוח הגז הטבעי וקידום שיתוף פעולה במזרח הים התיכון. המשך מעורבות באזור יאפשר לארה"ב לסייע לשותפיה במזרח הים התיכון להתקדם לעבר עתיד של שיתוף פעולה, לבלום את השפעת רוסיה וסין, ולמנוע הסלמה בסכסוכים באזור.

הציפייה הרווחת בעשור האחרון, לפיה תחום האנרגיה יחולל שינוי של ממש במזרח הים התיכון, הולכת ומתבדה בעקבות משבר הקורונה. ואולם, המשבר מייצר הזדמנות לאימוץ כיוון חדש מצד מדינות האזור ובתמיכת ארה"ב: התרחקות מתקוות שווא בתחום הגז הטבעי, וחתימה לעבר עתיד משותף שמדגיש את הצורך בגיוון מקורות אנרגיה, בשיתוף פעולה רב-לאומי וביישוב סכסוכים.